

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995 yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

1-2022

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

Muassis: Farg'ona davlat universiteti.

«FarDU. ILMIY XABARLAR – НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК. ФерГУ» "Scientific journal of the Fergana State University" jurnali bir yilda olti marta elektron shaklda nashr etiladi.

Jurnal filologiya, kimyo hamda tarix fanlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Jurnaldan maqola ko'chirib bosilganda, manba ko'rsatilishi shart.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 2 sentabrda 1109 raqami bilan ro'yxatga olingan.

Muqova dizayni va original maket FarDU tahririy-nashriyot bo'limida tayyorlandi.

Tahrir hay'ati

Bosh muharrir
Mas'ul muharrir

SHERMUHAMMADOV B.SH.
ZOKIROV I.I

FARMONOV Sh. (O'zbekiston)
BEZGULOVA O.S. (Rossiya)
RASHIDOVA S. (O'zbekiston)
VALI SAVASH YYELEK (Turkiya)
ZAYNOBIDDINOV S. (O'zbekiston)

JEHAN SHAHZADAH NAYYAR (Yaponiya)
LEEDONG WOOK. (Janubiy Koreya)
A'ZAMOV A. (O'zbekiston)
KLAUS XAYNSGEN (Germaniya)
BAXODIRXONOV K. (O'zbekiston)

G'ULOMOV S.S. (O'zbekiston)
BERDISHEV A.S. (Qozog'iston)
KARIMOV N.F. (O'zbekiston)
CHESTMIR SHTUKA (Slovakiya)
TOJIBOYEV K. (O'zbekiston)

Tahririyat kengashi

QORABOYEV M. (O'zbekiston)
OTAJONOV S. (O'zbekiston)
O'RINOV A.Q. (O'zbekiston)
RASULOV R. (O'zbekiston)
ONARQULOV K. (O'zbekiston)
YULDASHEV G. (O'zbekiston)
XOMIDOV G'. (O'zbekiston)
DADAYEV S. (O'zbekiston)
ASQAROV I. (O'zbekiston)
IBRAGIMOV A. (O'zbekiston)
ISAG'ALIYEV M. (O'zbekiston)
TURDALIYEV A. (O'zbekiston)
AXMADALIYEV Y. (O'zbekiston)
YULDASHOV A. (O'zbekiston)
XOLIQOV S. (O'zbekiston)
MO'MINOV S. (O'zbekiston)
MAMAJONOV A. (O'zbekiston)
ISKANDAROVA Sh. (O'zbekiston)
SHUKUROV R. (O'zbekiston)

YULDASHEVA D. (O'zbekiston)
JO'RAYEV X. (O'zbekiston)
KASIMOV A. (O'zbekiston)
SABIRDINOV A. (O'zbekiston)
XOSHIMOVA N. (O'zbekiston)
G'OFUROV A. (O'zbekiston)
ADHAMOV M. (O'zbekiston)
O'RINOV A.A. (O'zbekiston)
XONKELDIYEV Sh. (O'zbekiston)
EGAMBERDIYEVA T. (O'zbekiston)
ISOMIDDINOV M. (O'zbekiston)
USMONOV B. (O'zbekiston)
ASHIROV A. (O'zbekiston)
MAMATOV M. (O'zbekiston)
SIDDIQOV I. (O'zbekiston)
XAKIMOV N. (O'zbekiston)
BARATOV M. (O'zbekiston)
ORIPOV A. (O'zbekiston)

Muharrir: Sheraliyeva J.

Tahririyat manzili:

150100, Farg'ona shahri, Murabbiylar ko'chasi, 19-uy.
Tel.: (0373) 244-44-57. Mobil tel.: (+99891) 670-74-60
Sayt: www.fdu.uz. Jurnal sayti

Bosishga ruxsat etildi:
Qog'oz bichimi: - 60x84 1/8
Bosma tabog'i:
Ofset bosma: Ofset qog'oz.
Adadi: 10 nusxa
Buyurtma №

FarDU nusxa ko'paytirish bo'limida chop etildi.

Manzil: 150100, Farg'ona sh., Murabbiylar ko'chasi, 19-uy.

Farg'ona,
2022.

O.Shukurov	
Neym neologizmlar xususida	244
G'.Abduvaxobov	
Amaliy tilshunoslik: elektron lug'atlar yaratish konsepsiyasi.....	250
N.Maxmudova	
Ornitonimlarning qiyosiy tahlili: o'zbek va ingliz tillarida qush nomlari bilan bog'liq birliklarning ishlatilishi.....	257
H.Davlatova	
Bolalarning aqli va nutqi rivojlanishida oilaning ta'siri.....	262
V.Abdurahmonov	
Alternativ so'roq gaplarning uslubiy-semantik tasnifi.....	267
F.Temirova	
Badiiy diskurs va diskursiv tahlil	271
A.Mirzaev	
Ko'p tillilik va uning yangi tilni o'rganishga ta'siri	276

PEDAGOGIKA

B.Khodjaev, B.Baydjanov	
Ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilarni zararli axborotlar tahdididan himoya qilishning pedagogik asoslari va muammolari.....	280

ILMIY AXBOROT

M.Abdukamolova	
Yangi O'zbekiston: xotin-qizlar maqomi	288
P.Ro'ziboeva	
"Gilam paypoq" va "Onamning yolg'onlari" hikoyalarida ona obrazining o'xshash va farqli jihatlari	292
Sh.Uralova	
O'zbek va ingliz tilshunosligida idish-tovoq va oshxona anjomlari nomlari tadqiqot obyekti sifatida.....	295

FANIMIZ FIDOYILARI

Ilmga baxshida umr	302
Sermaksimal ilmiy ijod	303
Bibliografiya	305

BOLALARNING AQLI VA NUTQI RIVOJLANISHIDA OILANING TA'SIRI**ВЛИЯНИЕ СЕМЬИ НА РАЗВИТИЕ ПСИХИКИ И РЕЧИ ДЕТЕЙ****THE INFLUENCE OF THE FAMILY ON THE DEVELOPMENT OF CHILDREN'S MINDS AND SPEECH****Davlatova Hulkaroy Uktamovna¹**¹Davlatova Hulkaroy Uktamovna

– Andijon davlat universiteti II-bosqich doktoranti.

Annatasiya

Maqolada oila muhitida bolalar nutqining shakllanishiga oid muammolar hamda ularning muloqotini o'rganishga doir olimlarning izlanishlaridan namunalar bayon etilgan. Asosan, real hayotda uchrab turadigan voqea-hodisalar asnosida bolalar nutqidagi o'ziga xosliklar, rivojlanishidagi jarayonlar, turli tashqi hamda ichki ta'sirlar to'g'risida ba'zi fikr-mulohazalar aytib o'tilgan. Jumladan, Oilada bolaning nutqini o'rganish, turli tajribalar o'tkazish, uning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari bilan bog'liq muammolarni tahlil qilish uzoq davrdan buyon turli soha vakillarini qiziqtirib kelgan, lekin, shunga qaramay, bu yo'nalish hozirgacha to'liq o'rganilmadi, tadqiq etilmadi.

Аннотация

В данной статье приведены примеры проблем формирования речи детей в семейной среде, а также исследования ученых по изучению их общения. В частности, события из реальной жизни дают представление о детских речевых моделях, процессах развития и различных внешних и внутренних воздействиях. В частности, изучение речи ребенка в семье, проведение различных экспериментов, анализ проблем, связанных с его социально-психологическими особенностями, давно интересует представителей различных областей, но, тем не менее, это направление до сих пор полностью это не изучено.

Annotation

In this article is given examples of the problems of the formation of children's speech in a family environment, as well as research by scientists to study their communication. In particular, real-life events provide insight into children's speech patterns, developmental processes, and various external and internal influences. In particular, the study of the child's speech in the family, conducting various experiments, analyzing the problems associated with its socio-psychological characteristics have long been of interest to representatives of various fields, but, nevertheless, this direction has not yet been fully studied.

Kalit so'zlar: bolalar nutqi, ijtimoiy hayot, jamiyat, yosh avlod, nutqiy muloqot, aqliy faoliyat, oila, muloqot, omil, ota-ona.

Ключевые слова: детская речь, социальная жизнь, общество, подрастающее поколение, речь, психика, семья, общение, фактор, родитель.

Key words: children's speech, social life, society, the younger generation, speech, psyche, family, communication, factor, parent.

KIRISH.

Bolalarning aqli va nutqi rivojlanishida oilaning ta'siri hozirgi vaqtda alohida e'tibor berilayotgan sohalardan hisoblanadi. Bolalar nutqining rivojlanishida oilaning ta'sirini o'rganish zarurati hozirgi davrga nisbatan nutqning rivojlanishi o'rtasidagi munosabatlarga atalgan ilmiy asarlarning yo'qligidir.

Yosh avlodning nutqini shakllantirishning muhim omillaridan biri sifatida e'tirof etilayotgan oila ta'siri effekti xorijlik olimlar o'rtasida XX asrning 30-yillari boshidan qizg'in bahs-munozaralarga sabab bo'ldi. Dastlab bu boradagi tadqiqotlarni biz L.S Vigotskiyning psixologiyada bolaning ruhiy rivojlanishidagi ijtimoiy muhitning roli haqidagi madaniy-tarixiy pozitsiyani ochib berganligida ko'rishimiz mumkin.[1] So'ng A.N.Leontev, D.B. Elkonin, A.V.Zaparojeslar oiladagi ijtimoiy sharoitlar bolaning nutqiy, aqliy va jismoniy rivojlanishiga ta'sirini o'z asarlarida atroflicha yoritganlar.[3:26]

Yuqorida aytib o'tilgan olimlar ota-ona va bolalar o'rtasidagi tarixiy o'ziga xos munosabat tizimini hamda bolalar nutqi rivojlanishida oilaning ta'sirini o'zaro axloqiy mas'uliyat bilan bog'langan kichik ijtimoiy guruh sifatida ta'riflaydilar.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR.

A.N.Leonteving ta'kidlashicha, bolalarning ijtimoiy muhit bilan o'zaro munosabati, insoniyat tomonidan barpo etilgan madaniyatni o'zlashtirishi ularning nutqiy, aqliy rivojlanishida, shaxsiyatini shakllanishida muhim rol o'ynaydi.[3:473] Quyida olimning bolalarning jamiyat bilan o'zaro munosabatini ifodalagan dialogni keltirishimiz mumkin:

- *Egam Fotiga uylansa, xorijga ketisharmish.*
- *Foti G'ulomga beshik ketdi bo'lgan-ku!*[6:195]

Bunda o'quvchi qizlarning o'zaro nutqiy muloqotidan olingan "beshik ketdi" iborasi, (yoshligidan unashirilgan, fотиha qilingan) ma'nosida qo'llanilgan. Har bir millatning madaniyatiga, milliy mentalitetiga, utf-odatiga oid so'zlarni bolalar yoshligidan jamiyat ta'sirida, katta-kichiklar bilan o'zaro munosabatga kirishish orqali o'zlashtiradilar va shu ruhda kamol topadilar. Bu esa bevosita ularning nutqiy, aqliy rivojlanishida, shaxsiyatini shakllanishida alohida muhim ahamiyatga ega hodisadir.

Oilada bolaning nutqini o'rganish, turli tajribalar o'tkazish, uning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari bilan bog'liq muammolarni tahlil qilish uzoq davrdan buyon turli soha vakillarini qiziqtirib kelgan, lekin, shunga qaramay, bu yo'nalish hozirgacha to'liq o'rganilmadi, tadqiq etilmadi. Yevropa olimlarining bolalar nutqiga oid qilgan ishlarini o'rganishi natijasida hozirgi kunda bu sohaga qiziqish yanada ortmoqda. Aksariyat holatlarda maktabgacha yoshdagi, maktab yoshidagi bolalar nutqining buzilishi, nutqning kechikish holatlari oilada kuzatilmoqda. Bolalar nutqi ustida o'tkazilgan bir necha tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bola nutqining rivojlanishida yoki kechikishida ota-ona asosiy funksiyani bajaradi.

Bolaning nutqini, shaxsiyatini shakllantirishda oilaning ahamiyati, ta'siri va o'zgarmasligi borasida ko'plab xorijlik va yurtimiz tadqiqotchilari ilmiy izlanishlar olib borganlar va hozirda ham davom ettirmoqdalar.

a) *O'g'lim, - dedi tik turgan qariya bir kishilik o'rindiqa o'tirgan o'smirga yuzlanib, - mana bu 80 dan oshgan buving ozgina qiynalib qoldi, chog'i, senga qiyin bo'lmasa, qo'lidagi tugunchani tizzangga ovolsang, ancha savob ish qilgan bo'larding-da. Yoki...*

Cholning gapi hali tugamasdan o'smir yigit qo'pollik bilan:

- *Bu menga buvi emas, kesatmasdan tur o'rningdan, o'tirishga haqqing yo'q, deb aytavering, - dedi dag'allik bilan o'rnidan turarkan.*

Kampir xijolatda: - Bolam o'tiravering, men hali toliqqanim yo'q. Buvangiz betobligim uchun menga achinib, shunchaki aytdilar-da. Sizlar kuni bilan oyoqda turib, ko'proq charchaysizlar, bolam!

Yigitcha yana qo'pollik qildi: - Turdim-ku, endi ko'p va'z o'qimay, o'tiravering-da.

- *Xo'p bo'ladi, bolajonim. Rahmat, baraka toping, umringiz uzoq bo'lsin, kamlik, xorlik ko'rmang. Qarilik - Sizga ham nasib qilsin!*[10]

b) *Nega paxtalar to'kilibdi-a? - dedi Salim.*

- *Kechasi Karim tog'a mashinasida paxta tashigandir, - deb tushuntirdi Vali va o'zi ham so'rab qo'ydi: - Mashinada ortilgan paxtalarni qayoqqa olib borishadi?*

- *Zavodga olib borishadi, - ishonch bilan javob berdi Salim.*

- *Zavodda nima qiladi?*

- *Zavodda-chi, chigitni olib, paxtasini fabrikaga yuborisharkan...*

- *Undan keyin-chi?*

- *Odamlarga ust-bosh qilinadi. Rahimaning qo'g'irchog'iga ko'rpacha tikiladi, undan keyin qishda sovqotmasin deb bizga quloqchin tikishadi...*[6:124]

Keltirilgan misollardan ko'rinadiki, oiladagi har qanday holat bolaning nutqiy rivojlanishiga o'z ta'sirini o'tkazmay qolmaydi. Dastlabki (a) misoldagi o'smir bolaning nutqi, ya'ni qo'pol munosabati, serzardaligi oiladagi noto'g'ri nutqiy tarbiyani yaqqol namoyon qilgan. Bola nutqidagi (***Bu menga buvi emas, kesatmasdan tur o'rningdan, o'tirishga haqqing yo'q deb aytavering, Turdim-ku, endi ko'p va'z o'qimay, o'tiravering-da***) qo'pol so'zlarni o'rniga, chiroyli nutqiy ifodalardan ***"avtobusga chiqqan vaqtilaringda sizlarni ko'rmay qolibman, keling, meni o'rnimga o'tiring"*** foydalansa, maqsadga muvofiq bo'lar edi. Bola nutqida tajovuzkor so'zlarni qo'llanilishiga asosiy sabab shuki, oilada ota-ona farzandining nutqidagi so'zlarga be'tibor bo'lganligidir.

Ikkinchi misolda esa sinfdoshlar: Vali va Salimning nutqidan misollar keltirildi. Vali Salimga qaraganda ayyor, soʻzga chechan bola, baʼzi holatda yolgʻon soʻzlar ham ishlatib qoʻyadi, Salim esa rostgoʻy, maktabda aʼlo baholarga oʻqiydi, boʻsh vaqtda koʻproq kitob mutoalasi bilan mashgʻul boʻladi. Koʻp kitob oʻqishligi va oʻqituvchilar oilasida voyaga yetayotgani Salimning nutqidagi soʻzlarda namoyon boʻlgan. (**Zavodga olib borishadi, Zavodda-chi, chigitni olib, paxtasini fabrikaga yuborisharkan..., Odamlarga ust-bosh qilinadi. Rahimaning qoʻgʻirchogʻiga koʻrpacha tikiladi, undan keyin qishda sovqotmasin, deb bizga quloqchin tikishadi.**) Salimning dunyoqarashi, bilimga chanqoqligi, ilmdan xabardorligi nutqida oʻz ifodasini topgan.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Bilamizki, MTV telekanalida "Bola tilidan" koʻrsatuvi berib boriladi. Koʻrsatuvda 3 yoshdan 7 yoshgacha boʻlgan bolajonlarga boshlovchi Ruhshona tomonidan bolalarga oʻzlarini yoshlariga mos savollar beriladi. Bolalarning nutqiy munosabatga kirishishi jarayonida ularning dunyoqarashi va oilaviy muhiti yaqqol namoyon boʻladi. Koʻrsatuvlardan birida Ruhshona tomonidan 6 ta oʻgʻil va 1 ta qiz bolaga quruvchilar boshiga kiyiladigan bosh kiyim koʻrsatildi:

1-bola "kaska", 2-bola esa "togʻoracha", 3-4-bolalar "kepka", - deb javob berdilar. 5 yoshli bola "bunga kartoshka, piyoz, sabzi soladi" (bolalarda bir buyumga nisbatan har xil tasavvur paydo boʻldi), 6 yoshdagi qizcha esa bu ustalarning narsasi, - dedi. Oxirida 7 yoshli bola bu kaska, buni ustalar kiyadi, boshiga hech narsa tushmasligi uchun, - deb turlicha javoblarni berdilar[8]. Bundan koʻrinib turibdiki, oiladagi muhitni, tarbiyani, oʻzaro munosabatni bolalarning nutqi koʻrsatib beradi.

Demak, ularning fikrlashi, dunyoqarashi, oiladagi muhit turlichadir. Bolalar orasidan 7 yoshli oʻgʻil bola "**bu kaska, buni ustalar kiyadi, boshiga hech narsa tushmasligi uchun**" – deb toʻgʻri javobni berdi. Oila aʼzolari uning bilim olishi, boʻsh vaqtini doimo nazorat qilishi boshlovchi bilan nutqiy munosabatga kirishuvidan maʼlum boʻlgan.

Koʻrsatuvning birida boshlovchi tomonidan 4,5,6 yosh oʻgʻil va qiz bolalarga kalkulyatorni koʻrsatib, bu nima? - deb savol berildi.

- **Bu ishga kerak, sonni bilish uchun, - dedi (6 yosh)**

- **Mana bunday qiladigan deb, raqamlarni bosib koʻrsatdi. (4 yosh)**

- **Bu kompyuterni kichkinasi, bunda narsa yozadi, - dedi.(5 yosh)**

- **Bu narsalarni olib boʻlgandan keyin necha pul chiqqanini chiqaradi, - deyishdi 6 yosh qizlar.[9]**

Bolalardan 6 yoshli oʻgʻil va qizlar nisbatan aniqroq javob berdilar. 4 va 5 yoshdagi bolalarning nutqidan ularning fikrlari tarqoq va oʻyinqaroq ekanligini bilish mumkin. 4 yashar bola kalkulyatorni qanday qilib ishlatilishligini koʻrgan, lekin uni nima maqsadda foydalanish mumkinligi tushunmaydi, shuning uchun xayoliga kelgan javobni ifoda etdi.

A.S. Spivakovskayaning yozishicha, oilaning ijtimoiy zaruriyati jamiyatdagi aholining jismoniy va maʼnaviy koʻpayishiga boʻlgan ehtiyojidan kelib chiqadi.[3:200] Oilaning xususiyatlari, turmush tarzi bola rivojlanishida salbiy va ijobiy omil vazifasini oʻtashi mumkin. Bolaning shaxsiyatiga ijobiy taʼsirni uning oilasidagi eng yaqin odamlardan boshqasi unga nisbatan yaxshi munosabatda boʻlmaydi, aniqroq aytganda, uning nutqiy tarbiyasiga, har taraflama rivojlanishiga ota-onadan boshqa inson yetarli ahamiyat bermaydi. Shuningdek, bolani hurmat qilmaslik, uning erkin nutqiy muloqotga kirishish jarayoniga toʻsqinlik qilish, bola tarbiyasiga nisbatan loqayd boʻlishlik yosh avlod nutqiy tarbiyasiga salbiy taʼsir yetkazadi. Bunday holatni quyidagi misol orqali ham koʻrish mumkin:

- **Nima qilamiz oʻzi? - dedim ovozimni balandlatib.**

- **Oʻchir! Joʻraboshi kerasin hidi anqib turgan mushtini burnimga tiradi. – Gʻing desang, suvga otvoraman.**

- **Qoʻyvor, eshshak! - dedim boʻgʻilib. - Baribir aytib beraman![7:176] (13-14 yosh bolalar nutqidan)**

- **Aytib koʻr-chi! – Joʻraboshi yana mushtini doʻlaytirdi. – Jigʻingni ezib qoʻyaman![7:177]** Temir oʻrtogʻining shu shoʻngʻiganicha bedarak ketganidan yuragi bezovta tupa boshlagan Xoldar kampirga gʻazabnok yuzlanib, qichqirdi:

- **Eshagingdan oʻrgildim! Temirtakni choʻktirding-ku, yalmogʻiz! Kallangni uzvolaman hozir. (6 yoshli Xoldar)**

TILSHUNOSLIK

Keltirilgan misollardagi bolalarning nutqidagi ayrim (**O'chir!, g'ing desang, suvga otvoraman, eshshak! Jig'ingni ezib qo'yaman! Yalmog'iz! Kallangni uzvolaman**) ijtimoiy guruh vakillari foydalanadigan so'zlarni qo'llashi ota-onalar tomonidan ularning nutqiga e'tiborsiz bo'lganligi anglashiladi. Oilada farzandlarining o'sib ulg'ayib, kamol topishiga, ularning nutqini har taraflama mukammal bo'lishiga, kelajakda insonlar bilan erkin muloqotga kirishishlariga yordam beradigan ota-onalarni ham ko'plab uchratishimiz mumkin.

- Charos, ayt-chi, sen katta bo'lsang kim bo'lasan?

- **Yozuvchi bo'laman**, - bosh qotirmasdan, o'qlanib turgan miltiqdek javob qaytardi.

- Nimaga aynan yozuvchi bo'lasan? - yanada qiziqib so'radim.

- Chunki yozuvchi bo'lish uchun hamma narsani bilish kerak!

- Qanday qilib hamma narsani bir odam bilishi mumkin? - hayron bo'lib so'radim.

- Yozuvchilik dunyoda **sakkizinchi mo'jiza**, deyishadi. Nega desangiz, yozuvchi bir vaqtning o'zida ham yig'lashi, ham kulishi hamda buyuk sehrigar bo'lishi mumkin, xuddi **Hoshimjon Ro'ziyevga o'xshab**. [2:107]

- O'shanda murabbiy meni o'rinsiz xafa qildi. O'zingiz ayting-chi, raqibining qulog'idan tishlash **amerikalik Taysonga mumkin-u, o'zbekistonlik Mo'ttivoyga nega mumkin bo'lmas ekan? Amerikalikning o'zbekdan nimasi ortiq, to'rtta ko'zi bormi?** [4:50]

- Bo'pti endi bu quyonlar bizniki, - zavq-shavqqa to'lib gapirdi Egamberdi, - **o'sha o'rischa jurnalda o'qiganimizdek, quyonlarimizni boqib-boqib boy bo'lib ketsak... E o'rtoq, butun dunyoni parhezli go'shtga to'ldirib yuborardik-da...** [6:39]

- Qani ayt-chi, qaysi kitoblarni o'qigansan?

- Oybekning "**Navoiy**" romanini.

- Yana?

- Yana "**O'tmishdan ertaklar**" degan kitobini.

- Yana?

- "**Girdob**" degan romanini.

- Yana?

- **Vohidovning she'rlarini**.

- **Maxtumqulining she'rlarini**.

- Sen, demak, to'xtamay o'qirkansan-da. Men bo'lsam ko'pincha oxiriga yetgunimcha boshi esimdan chiqib qolaveradi. [6:82,83]

- Egam, sendan xafaman, - dedi tashqariga chiqishgach, - shunaqangi yolg'onni bopladingki.

- Nima deb yolg'onni bopladingki?

- Ertalab zargar amakiga yolg'on gapiruvding, hozir bu yerda ham yolg'onni qalashtirib tashlading. Axir, Eshon ayamiz tillani sotinglar, deganlari yo'q edi-ku. Karim, o'rtoq, qovog'ingni solma.

- Eshon ayam hajga bormaganlar-ku, sen bo'lsang tangani hoji ayam berib yubordi deysan. Nima deyay, bo'lmasa, yerto'ladagi tillalardan bir qismini olib keldim, deymi? To'g'ri hajga borganlari yo'q. Ehtimol, ayamizni endi ikkovimiz ko'tarib olib borib kelarmiz. To'g'ri, yolg'on gapirdim, hozir topgan pulimizdan o'n poyizini sadaqa qilamiz, shunda Olloh yolg'onni kechiradi. [6:111]

Birinchi misoldagi Charos 6-sinf o'quvchisi, boshlang'ich sinfdagi o'qiyotganidayoq, kelajakda yozuvchi, shoira bo'lishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan. O'qituvchilar oilasida kamol topayotgan qiz. Ko'p vaqtini kitob mutolasiga sarf qilgani uchun dunyodagi mo'jizalar va yozuvchilarning xarakteriga xos ayrim xususiyatlarni uning nutqi orqali bilishimiz hamda uning hozirjavobligi, fikri teranligini sinfdoshi bilan nutqiy munosabatga kirishishligida namoyon bo'lgan.

Ikkinchi misolda esa hikoya qahramoni Mo'ttivoy nutqida (**raqibining qulog'idan tishlash amerikalik Taysonga mumkin-u, o'zbekistonlik Mo'ttivoyga nega mumkin bo'lmas ekan? Amerikalikning o'zbekdan nimasi ortiq, to'rtta ko'zi bormi?**) qiyosiy iboralarni qo'llanganligini guvohi bo'ldik. Maktablarda a'lo baholarga o'qigan, darslardan so'ng maktabdagi kurash to'garagiga qatnashgan, bo'sh vaqtini bekorchi ishlarga sarf qilmaganini uning nutqi orqali bilishi mumkin.

Navbatdagi misolda Egamberdi nutqida ham ijobiy jihatlarni uchratish mumkin. O'zbek tilidagi jurnallardan tashqari rus tilida nashr etilgan jurnallarni ham o'qishligi natijasida nutqining mazmunli va suhbatdoshiga o'z maqsadini aniq yetkazib bera olishligini ko'rdik.

So'nggi misolda esa hikoya qahramonlari Karimberdi va Egamberdi muloqotidan namunalar keltirilgan. Ikkala bola ham bir sinfda o'qiydilar, Egamberdi ziyoli oilaning, Karimberdi esa dehqonlar oilasining farzandlari. Uning nutqida soddaligi, to'g'ri so'zligini ko'rishimiz mumkin. Egamberdining nutqidan esa so'zga chechanligi, har qanday vaziyatdan ustamonlik bilan chiqq olishligini, sir saqlay bilishligini guvohi bo'ldik.

XULOSA

Ushbu maqolani yozish jarayonida, bolalarning aqli va nutqi rivojlanishida oilaning ta'siri hozirgi vaqtda alohida e'tibor berilayotgan sohalardan hisoblabgina qolmay, alohida e'tibor talab qilinadigan va ko'plab izlanishlar olib borilishi kerak bo'lgam yo'nalishdir. Ertangi kunimizning egalari bo'lmish yosh avlodning nutqini shakllantirishning jamiyatimizdagi har bir insonning burchi va vazifasidir. Kelgusidagi ilmiy izlanishlarimizda bu tadqiqotni davom ettiramiz.

Yuqorida bir nechta olimlarning nazariy fikrlarini, amaliyot bilan bog'liq holda tushuntirishga harakat qildik va bolalarning bir nechta yosh kategoriyalarini nutqidan foydalandik.

ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Кисленко В.Я. Психологические особенности усвоения социальных норм в дошкольном возрасте. М., 1980. (Kislenko V.Ya. Maktabgacha yoshdagi ijtimoiy me'yorlarni assimilyatsiya qilishning psixologik xususiyatlari. M)
2. Qo'shnazarov A. Shaytonni tutgan ШЕРТОЙ. Global books. – Toshkent, 2020. (Кушназаров А. ШЕРТОЙ, поймавший черта. Глобальные книги. – Ташкент)
3. Пелипенко К. "Взаимоотношения родителей и детей как фактор нравственного воспитания и развития личности в подростковом возрасте" Автореф. дисс. канд. пед. наук. М., 1973. (Pelipenko K. "Ota-onalar va bolalar o'rtasidagi munosabatlar o'smirlik davrida axloqiy tarbiya va shaxsni rivojlantirish omili sifatida" Avtoref. diss. samimiy. ped. Fanlar)
4. Anvar Obidjon Mo'ttivoymisan, Mittivoymisan? qissa. "Sharq" nashriyoti - Matbaa bosh tag'ririya - 2019. (Анвар Обиджон Ты Моттивой, Миттивой? история Издательство «Шарк» — главный редактор Matbaa)
5. Xoshimov O'. Duniyoning ishlari (qissa) qayta nashr. – Toshkent : MERIYUS 2015. (Хошимов О. Мировые произведения (рассказ) переиздание. – Ташкент)
6. To'xtaboyev X. Quyular saltanati. 36,82,83,111,195-betlar. Sarguzasht roman. – Toshkent. Yangi asr avlodi 2019 yil. (Тохтабоев Х. Кроличье царство. Приключенческий роман. Новое поколение)
7. To'xtaboyev X. Qaylardasan bolaligim. Qissalar, ertaklar, hikoyalar. Yangi asr avlodi. –Toshkent. 2020. (Тохтабоев Х. Где ты, мое детство? Рассказы, сказки, рассказы. Новое поколение.)
8. https://www.youtube.com/watch?v=m92O_yYaYLY
9. https://www.youtube.com/watch?v=m92O_yYaYLY
10. <https://gulxan.uz/hikoyalar/shirin-so-zim-rizq-u-ro-zim>

(Taqrizchi: D.Yuldasheva – Filologiya fanlari doktori)